succeeix en el teorema de Fubini, no se sap *a priori* si un conjunt de mesura zero en una varietat estable es pot transportar al llarg de les varietats inestables cap a un conjunt de mesura positiva en una altra varietat estable. Això requereix l'establiment d'una propietat fonamental: la continuïtat absoluta de les famílies de les varietats estables i inestables, que consisteix a mostrar que el conjunt de mesura zero abans esmentat es pot de fet transportar cap a un conjunt de mesura zero en la segona varietat estable.

Luis Barreira
Universitat de Lisboa

Parlem de llibres

Jaume Vallcorba i Plana, *in memoriam*

Bruno Snell. *Die Entdeckung des Geistes. Studien zur Entstehung des europäischen Denkens bei den Griechen.* Editorial, Hubert & Co. Göttingen, 1946. ISBN Print. 978-3-25779 -9. ISBN llibre electrònic:. 978-3-647-25731-0. Traducció anglesa de T. G. Rosenmeyer, *The Discovery of the Mind. The Greek Origins of European Thought.* Oxford: Basil Blackwell, 1953. Vegeu `https://archive.org/details/discoveryofmindg00sneluoft`. Traducció castellana de J. Fontcuberta, *El descubrimiento del espíritu. Estudios sobre la génesis del pensamiento europeo en los griegos.* Barcelona: Acantilado, 2000. ISBN. 978-84-96834-22-4.

Nuccio Ordine. *L'utilità dell'inutile: Manifesto.* Editorial, rcs Libri SpA, Bompiani: Milà, 2013. ISBN: 978-2251444888. Traducció catalana de Jordi Bayod, *La utilitat de l'inútil*, amb un assaig d'Abraham Flexner. Quaderns Crema, SA: Barcelona, 2013. ISBN: 978-84-7727-553-4.

Finia ja el mes d'agost, el mes en què molts —gairebé tots— estàvem de vacances, alguns a la vora de casa, d'altres en indrets de la Mediterrània, tot recordant d'on venim, i encara uns altres a terres més llunyanes. I arribà la notícia de la mort d'en Jaume, filòleg i editor independent, puntal de l'edició independent catalana. Un tumor cerebral ens l'havia pres. Tenia només seixanta-cinc anys, però l'herència que deixa darrere seu és enorme. Per això, en l'acte públic del 2 de juny, en reconeixement de la bona feina feta, la Generalitat de Catalunya li lliurava el Premi Nacional de Cultura a la projecció social de la llengua catalana.

Parlo d'ell perquè l'any 1979 fundava, amb seu a Barcelona, l'editorial Quaderns Crema amb l'objectiu clar de combinar prosa i poesia —d'autors catalans i estrangers— amb una especial voluntat d'incorporar a la literatura catalana traduccions acurades de clàssics. I vint anys més tard, el 1999, fundà Acantilado, de llibres en castellà, entre els quals trobem llibres d'alta divulgació —d'un gran bagatge cultural.

Qui no recorda —espigolant en la memòria— haver-hi llegit la poeticològica *Alícia a través de l'espill* de Lewis Carroll, l'obra sinistra d'Edgar Allan Poe, la serena reflexió d'Òscar Wilde, *De Profundis*, la visionària i al·legòrica *Vita nova* de Dante Alighieri, o el dietari exòtic de Paul Gauguin *Noa Noa. Estada a Tahití*, i, al costat d'aquestes i moltíssimes altres, l'obra poètica de Josep Vicenç Foix, les reflexions sobre el llenguatge de Gabriel Ferraté o *Exercicis d'estil* de Raymond Queneau, i moltes de les obres de Quim Monzó?

Recordo com si fos ara quan vaig descobrir el vessant històric i polític de Stefan Zweig. Era també un mes d'agost —ja han passat uns anys— i ens trobàvem a Llers, a la casa d'estiueig de la Neus i en Miquel, germà de la Margarida, la Margarida i jo —la mateixa caseta on Cesc Gai havia rodat *Ficció*—, contemplant, just davant nostre, imponent, el massís del Cadí. Un dels llibres que hi havia damunt la tauleta de davant la llar de foc, apagada —feia calor—, era *Moments estel·lars de*

la humanitat. Recordava haver llegit —després de veure la petita joia cinematogràfica de Max Ophüls, *Carta d'una desconeguda*, amb una interpretació memorable de Joan Fontaine— el relat breu, del mateix títol, en què es basava l'obra i encara *Vint-i-quatre hores en la vida d'una dona*, i res més. Els *Moments estel·lars* em van descobrir una faceta que m'interessava moltíssim, el bagatge cultural d'Occident, que vaig completar amb la lectura, molt rica i interessant, d'*El món d'ahir*. Tota una revelació que haig de completar amb la recent *El món de 1914*, Edicions de la Ela Geminada, que encara no he llegit i en el qual, pel que sembla, contradiu —o matisa— les opinions que exposava en *El món d'ahir*.

Però, com sempre, m'he deixat endur i me n'he anat del que volia parlar. De fet, volia parlar-vos de dos llibres, molt diferents i alhora amb certs paral·lelismes; són els que encapçalen aquestes columnes. Un, el primer, editat per Acantilado; l'altre, el segon, per Quaderns Crema.

El primer —em fou recomanat pel professor Josep Monserrat, actual degà de la Facultat de Filosofia— és una lectura del pensament de la Grècia clàssica que pretén —i jo diria que d'alguna manera ho aconsegueix— fer-nos adonar de fins a quin punt la civilització moderna és deutora de «l'originària formulació del concepte d'humanisme i la creació del paisatge espiritual que anomenem Arcàdia». És una obra madura, en la qual juguen un paper extraordinari la memòria i la capacitat d'establir interrelacions que té Bruno Snell —un dels hellenistes més notables del segle XX. No voldria revelar gaire el contingut de l'obra (un recull de conferències molt ben articulat) —és un camí de pensament racional, un procés erudit, una anàlisi profunda, una reflexió serena. Cal deixar-se portar, acompanyar i no defallir. Hi ha capítols que els considero extraordinaris. El capítol I, «El concepte de l'home en Homer», d'entrada, espanta una mica perquè apareix el lèxic i això fa que sigui una mica tècnic, però cal fer aquest petit esforç: després la resta del llibre és força més entenedora. Al capítol IV, «El despertar de la personalitat en la lírica grega arcaica», Snell llegeix els poetes grecs de l'època arcaica —i quina lectura!— alhora que reflexiona sobre els continguts: «els poetes donen el seu nom» i és amb el seu nom que «expressen el que és novell amb la paraula i, a través de la paraula, es revela de forma explícita el món de l'esperit». En el capítol VI, «Mite i realitat en la tragèdia grega», d'una riquesa de matisos extraodinària, fa que t'agafin ganes de rellegir —o de llegir per primera vegada— Èsquil, Sòfocles i Eurípides. Com n'és d'interessant l'evolució conceptual i la riquesa del darrer pel que fa a la humanització dels personatges. Com apareix el «conflicte personal» i la necessitat de prendre decisions. Com lliga amb el capítol XIII, «El símbol del camí», en el qual Snell reflexiona sobre de quina manera el camí del capítol anterior —«la formació dels conceptes científics»— es transforma i esdevé més ric amb la lectura atenta de Parmènides, magnífica, i l'evolució natural que comporta cap a «el problema que esborrà el somriure arcaic dels grecs». Per arribar a aquesta crisi calia haver descobert la virtut —i el Bé— com a valor i com a fi. Aquesta descoberta la fem al capítol X, «Exhortació a la virtut. Un capítol breu de l'ètica grega». Mentre el llegia em retornava a la memòria el llibret de butxaca *Sòcrates*, de Jean Brun (Edicions de 1984, Barcelona, 2005). En definitiva, ras i curt, Snell ens porta de la mà, amb mà mestra, per l'evolució conceptual —sòlida i aguda— del pensament grec arcaic. És una pena no disposar d'una traducció catalana d'aquest ric text d'alta divulgació!

L'altre llibre me'l va regalar la meva amiga i companya Margarida en ocasió del meu aniversari. I el vaig llegir amb voracitat. S'adiu —de fet, està pensat amb aquesta finalitat— tan i tan bé amb aquesta època de crisi, alguns creiem que imposada, i de retallades socials i de laminació del que hem anomenat la societat del benestar i de l'apogeu de la classe mitjana. També és un text de maduresa, escrit per un professor de literatura de la Universitat de Calàbria. L'objectiu de l'obra el descriu molt bé l'autor a la introducció, quan diu: «La paradoxal *utilitat* a què em refereixo no és la mateixa en nom de la qual es consideren inútils els sabers humanístics i, més en general, tots els sabers que no produeixen beneficis. En una accepció molt diferent i molt més àmplia, he volgut posar al centre de les meves reflexions la idea d'utilitat d'aquells sabers que tenen un valor essencial del tot aliè a qualsevol finalitat utilitarista. *Existeixen sabers que són fins per*

si mateixos i que —precisament per la seva naturalesa gratuïta i desinteressada, allunyada de tot vincle pràctic i comercial— poden exercir un paper fonamental en el conreu de l'esperit i en el desenvolupament civil i cultural de la humanitat [l'èmfasi és meu]. En aquest context consideto *útil* tot allò que ens ajuda a fer-nos millors». L'argumentació ulterior —basada, també ara, en la lectura dels autors més preeminents de totes les èpoques, que ell coneix per la seva activitat universitària— l'exposa en tres parts: «L'útil inutilitat de la literatura» —probablement la més rica i interessant de les tres—; «La Universitat-empresa i els estudiants-clients» —molt rellevant en el sentit abans indicat i amb un cert interès pel fet que palesa la «globalització» del problema que s'hi tracta i una mica entristidor, i «Posseir mata: *Dignitas hominis*, amor veritat». En l'activitat humana, la possessió va en contra del que la pròpia activitat pretén: l'amor. També voler posseir la veritat, la mata: pensem en els fonamentalismes, els dogmatismes, els fanatismes, les ideologies en el sentit que s'acunyà per descriure les que van néixer a finals del segle XIX. Lliga, si bé de lluny, amb el llibre anterior. En el capítol segon, Ordine fa una reflexió sobre la «inutilitat» —en el sentit que ell dóna a aquest terme i que queda ben clar des del començament— de la matemàtica (seccions 14, 15 i 16, Arquimedes i Poincaré) que, si bé no és una de les pàgines més reeixides, cal agrair-la atesos els coneixements que l'autor té i en els quals basa el *Manifest* que són, ho repeteixo, la lectura d'autors del passat i actuals. I, molt sorprenent, algunes opinions expressades en el passat es poden trasplantar al present i, si no ens diguessin que són de ja fa uns quants segles, ni ens n'adonaríem.

Per acabar, vull indicar que tinc en la carpeta d'allò que em cal llegir alguns llibres d'Acantilado —algun dels llibres de Lisa Randall, *Universos ocultos*, *Llamando a las puertas del cielo*, potser aquest més de caire epistemològic, i *El descubrimiento del Higgs*—, de divulgació de la física moderna, que vaig conèixer en una conferència sobre simetria de la col·lega i amiga Pilar Bayer; la biografia, molt documentada, d'Alexandre el Gran de Robin Lane Fox, que m'ha recomanat el poeta Enrique Badosa, un amic l'amistat del qual forma part de l'herència dels pares, i encara *Cuando Europa hablaba francés* de Marc Fumaroli —un autor que desconec—, perquè el títol m'atrau.

Josep Pla i Carrera
Professor emèrit de la Universitat de Barcelona

Racó biogràfic

George Boole. 200 aniversari

Biografia de Boole. Primera part

George Boole va néixer fa dos-cents anys a Lincoln, una ciutat de l'est d'Anglaterra que pertany al comtat de Lincolnshire, indret originari de la família del seu pare, de nom John. De jove, John Boole anà a Londres a treballar en un taller de confecció de sabates i en aquesta ciutat conegué Mary Ann Joyce, una noia del comtat de Berkshire (proper a Londres) assistent de la dona d'un clergue de la catedral de St. Pau. Al cap d'un temps John i Mary es van casar i van fixar la residència a Lincoln, on van obrir una botiga de sabates. El primer fill, George, va arribar al cap de deu anys, el 2 de novembre de 1815 i després en vingueren tres més.

John Boole, home religiós i amant del saber que s'interessava per la ciència aplicada i la construcció d'aparells científics, va construir un telescopi que exhibia a l'aparador de la botiga i mostrava el seu funcionament a tothom que volgués admirar l'obra de Déu.

John transmeté al seu fill George l'afició al saber i li ensenyava tot allò que ell sabia